

"לבניינה של תורה"

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר רה"י – חלק רפא

"כִּאֲוֵלָךְ וְלִדְוֵךְ"

דרכה של הישיבה (ב) – על מהותו של קשר רב ותלמיד

האם יכולים אנו לגזור מכאן שגם בישיבה אפשר ללמוד באופן זה? האם ניתן ללמוד תורה בצורה זו? לכאורה הדברים שווים – הסטודנט שמע את ההרצאה ברפואה ותלמיד הישיבה שמע את השיעור בסוגיה. אל שניהם הועבר במלואו החומר הנלמד.

"מנצאתי לי רב"

הרב דוד כהן זצ"ל, 'הרב הנזיר', מספר במבוא ל"אורות הקודש", שבזמן היותו בבאזל בשווייץ שמע שהרב קוק הגיע לשם. כידוע, בימי מלחמת העולם הראשונה הרב קוק נאלץ להישאר בשווייץ. 'הרב הנזיר' החליט ללכת אל הרב קוק. כך הוא מספר¹: "אחרי טבילה במימי

הריין, מצויד ב'שערי קדושה'²... עשיתי את דרכי להרב". בטרם יפגוש את הרב הוא רואה לנכון לטבול ולומד עניינים עליונים. "בערב ראש חודש אלול תרע"ה, באתי אליו, מצאתיו עסוק בהלכה עם בנו (הרב צבי יהודה)... על משכבי לא שכב ליבני", לא יכולתי לישון בלילה, "גורל חיי היה על כפות המאזניים". – מדוע הוא ראה בכך כ"גורל חיוו"? "והנה בוקר

בעסקנו בביאור דרכה של הישיבה, דיברנו על כך שהיסוד הראשון במטרת הישיבה הוא לגדל תלמידי חכמים בעלי שיעור קומה לימודי גדול בכל חלקי התורה – הן בצד ההלכתי-עיוני והן בצד הרוחני-נשמתי-אמוני. עוד ביארנו שעניינה של 'ישיבה' בכלל הוא העברת התורה מהר סיני – "משה קיבל תורה

מסיני ומסרה ליהושע" ומשם ואילך התורה מוסיפה לעבור דרך הישיבות. אם כן, יסוד העברת התורה, אשר גם יסודה של הישיבה, הוא היחס שבין רב ותלמיד. ברצוני לעסוק היום, בסייעתא דשמיא, בהבנת מהותו של קשר זה.

בשבוע האחרון שמעתי מאביו של סטודנט

לרפואה שבמחלקה בה לומד הבן בבית הספר לרפואה ישנם כמאה ועשרים סטודנטים. אמנם, הוא עצמו אינו נוכח בשיעורים, אלא מקבל את חומר הלימודים באמצעות הקלטות ודרכים אחרות. כך נוהגים רוב רובם של חבריו למחלקה. מתוך מאה ועשרים הסטודנטים נוכחים בהרצאות בסך הכל כשבעה עשר תלמידים. איני יודע אם כך הדבר מתנהל באופן קבוע, אולם כך הוא סיפר.

תלמיד ורב אינם רק שותפים בהעברת ידע. חיבור תלמיד ורב הוא חיבור נשמתי, זו שלהבת אחת

¹ אורות הקודש, חלק א, מבוא, פרק א, אות ב
² ספר מוסר קבלי מאת רבי חיים ויטאל זיע"א

וכפי שמבין הוא מעצמו, אך מה כל זה שייך אל המתואר לעיל?

"כמדליק נר מנר"

עלינו להבין, אם כן, שתפקיד הרב אינו רק העברת מידע! באותו המעמד בו משה רבנו העביר את שרביט הנהגת עם ישראל לתלמידו יהושע בן נון, ה' מורה למשה⁶: "וְסִמַּכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו", ובהמשך הוא מצווה אותו⁷: "וְנָתַתָּה מֵהוֹדֶךָ עָלָיו". מהי ההבחנה בין שני הביטויים הללו? אומר על כך מדרש רבה⁸: "וסמכת את ידך עליו" – כמדליק נר מנר, 'ונתת מהודך' – כמערה מכלי לכלי". מהי כוונת המדרש? כשמדליקים נר מנר, כשמעבירים אש מנר דולק אל נר אחר שלא בערה בו אש, שהיה רק כלי, העברה זו היא העברת רוח. להבדיל מעירו מכלי לכלי – כגון: כששופכים את הנוזל מכלי שיש בו ליטר נוזלים אל כלי המכיל רק כמאתיים סמ"ק – אשר זוהי העברת החומר עצמו, ותלוי הדבר בגודל הכלי וביכולתו לקבל. צד זה ביחסי רב ותלמיד, המתואר במילים: "ונתת מהודך עליו", מתייחס לידע ולתוכן אותם רוכש התלמיד מרבו, אשר קבלתם אכן תלויה ביכולותיו של התלמיד. אולם, הדלקת נר מנר מבטאת חיבור רוחא ברוחא – כששני נרות דולקים ונוגעים האחד בזולתו ישנה אבוקה אחת. תלמיד ורב, מלמדים אותנו חז"ל, אינם רק שותפים בהעברת הידע הבין-דורית. חיבור תלמיד ורב הוא חיבור נשמת, זו שלהבת אחת.

השכם ואשמע קול צעדים הנה והנה, בברכות השחר, תפילת העקדה, בשיר וניגון עליון, משמי שמי קדם, 'זכור לנו אהבת הקדמונים' – הוא שומע את הרב זצ"ל מתפלל תפילת העקדה – 'ואקשיב, והנה נהפכתי והייתי לאיש אחר. אחר התפילה, מיהרתי לבשר במכתב, כי יותר מאשר פיללתי מצאתי – מצאתי לי רב'. מדוע האופן בו הראי"ה התפלל קשור לכך שמצא בו את רבו?

ברצוני לספר סיפור נוסף. הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל מספר בזיכרונותיו שבאותה התקופה שהרב זצ"ל החל לכהן כרבה של יפו, הוא עצמו הצטווה על ידי הרופאים לרחוץ בים לרפואתו, ולכן ירד ליפו. כך הוא מספר³: "הימים הם לפני שבועות תרס"ד...", אחת עשרה שנים לפני ש'הנזיר' פגש ברב, "בחג השבועות, שחל ביום ו', התפללתי בבית הכנסת 'שערי תורה'. בן עשרים ושניים הייתי אז, והנה שמעתי כיצד הרב אומר 'אקדמות' לפני הקהל ברטט ובבכייה – נודעועתי עד יסוד נפשי. מאותה שעה ואילך דבקתי ברב אהבה עזה והייתי לתלמידו וחסידו לעולם"⁵. מדוע האופן בו הרב זצ"ל אמר את 'אקדמות' הוא זה שגרם לרב חרל"פ לרצות להיות לתלמידו? הרי עיקר מהות "רב" הינה, לכאורה, מתייחסת להעברת ידע, כעין הרצאות באוניברסיטה! לכאורה עניינו של רב הוא ללמדנו את הכתוב בספר בצורה מיטבית, ללמדנו את ההבנה בדברי רבותינו כפי שקיבל מרבותיו

³ שירת הי"ם (תולדות הרי"מ חרל"פ זצ"ל), עמוד 321
⁴ פיוט הנאמר בקהילות אשכנז לפני קריאת התורה של חג השבועות
⁵ במאמר מוסגר: ב"הד הרים" (מכתבי הרי"מ חרל"פ לרב זצ"ל) הוא עצמו כתב (אגרת ג): "בייחוד ממה שכתבו שהנני תלמיד-חבר להדרת גאונו צערתי הרבה... מעולם לא כיניתי עצמי בשם תלמידו, כי ידעתי עוצם נוראת גדולת הדרת גאונו, אשר אינני כדאי עדיין להיקרא בשם תלמידו, ומכל שכן תלמיד-חבר".

⁶ במדבר, פרק כז, פסוק יח
⁷ פסוק כ
⁸ במדבר רבה, פרשת כא, אות טו

”כִּי מִלֶּאךָ ה' צְבָאוֹת הוּא”

על יסוד דברים אלו ניתן להבין דברים נוספים. הגמרא מביאה את דברי רבי יוחנן⁹: ”מאי דכתיב¹⁰: 'כִּי שִׁפְתֵי כְהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאךָ ה' צְבָאוֹת הוּא?' אם דומה הרב למלאך ה' – יבקשו תורה מפיו, ואם לאו – אל יבקשו תורה מפיו”. מדברים אלו עולה שהרב מהווה עבור התלמיד דמות רוחנית, לא רק כעין הקלטה בטייפ, לא רק מוסר מידע. התלמיד צריך לראות את רבו כמלאך ה' צב-אות, המקשר אותו להר סיני.

בהזדמנות מסוימת פגשתי את הרב אביהוא שוורץ שליט”א, ממעבירי תורת הרב צבי יהודה זצ”ל, ואת הרב אלי סדן שליט”א. הרב סדן הזכיר לרב אביהוא שכאשר הוצע לרב אביהוא ללמד ב'מכון מאיר' שאל את הרצי”ה על כך לפי שאינו מרגיש שביכולתו ללמד תורה מאחר והוא אינו חושב את עצמו כ”מלאך ה' צב-אות”. ענה לו הרצי”ה: ”אתה צודק! אי אפשר! אבל בינתיים אין עוד מישהו אחר שהוא כמלאך. התחל ללמד, ואם יבוא מישהו שהוא כמלאך ה' צב-אות תן לו את מקומו”. הרבה חכמה יש בתשובה זו!

אם כן, קיים ברב מימד שהינו מעל הרובד הראשוני של העברת התורה והמסורת מסיני. תכונה נוספת זו נשענת על קשר רוחני, על קשר עם דמות רוחנית, על הזדהות הניזונה מהערכה ומחיבור נשמתי.

”כבוד תלמידך” ו”כבוד רבך”

מעתה נצעד עוד צעד. לאור זאת נבין את דברי חז”ל¹¹: ”הי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך” – על הרב לחבב את תלמידו ולכבדו, מפני שהתלמיד הוא חלק ממנו. אולם, התלמיד נדרש שיהיה גם לו מורא כלפי רבו: ”ומורא רבך כמורא שמיים” – מורא הרב הוא בבואה של מורא השמיים, יראת ה'. במכילתא נוסף על כך¹²: ”שיהא כבוד רבו של אדם חביב עליו ככבוד שמיים”. בכך נוסף על 'מורא רבו' גם 'כבוד רבו', ששניהם שקולים כמורא וככבוד שמיים. זהו היחס הנכון אל הרב.

הדברים הללו מלמדים אותנו שהקשר שבין רב ותלמיד כולל הרבה יותר מהעברת מידע, יש בו דבקות הדדית של חיים – בין הרב לתלמיד ובין התלמיד לרב.

לאור זה, מובנים דברי המהר”ל בבארו את משמעות מסירת התורה מיהושע לזקנים¹³: ”כי הרב שמלמד תורה לתלמיד יש לרב צרוף אל התלמיד, והתלמיד אל הרב, כי נקרא רב אליו וזה נקרא תלמידו, עד כי יש להם צרוף ביחד”. תלות זו הופכת להיות להבה אחת של אש התורה. ואל נחשוב שהדבר שייך רק ל”משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים”, שהרי ממשיך המהר”ל ואומר: ”ודבר זה בכל רב ותלמיד בעולם, אף אם לא יהיה מיוחד אליו”. אני מבין שכוונתו לבאר שהדברים אינם אמורים רק לגבי 'רב מובהק', אלא גם בכל רב המלמדו תורה. כאשר הרב מלמד את התלמיד, והתלמיד לומד ממנו, הם יחדיו

¹¹ אבות, פרק ד, משנה יב

¹² מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, פרק יז, פסוק ט

¹³ דרך חיים (על מסכת אבות), פרק א, משנה א

⁹ מועד קטן, דף יז, עמוד א; חגיגה, דף טו, עמוד ב

¹⁰ מלאכי, פרק ב, פסוק ז

מסביר הרמב"ם שהתורה נשענת על קשר רב ותלמיד, והחסר זאת – חסר את עצם חייו.

ללא קשר חי בין הרב והתלמיד זוהי תורה חלקית ביותר, המהווה רק זרימת מידע. מהות החיבור הזו היא צירוף של אש העברת התורה. זהו חיבור נשמתי, חיבור של נר אחד, של אבוקה, של העברת תורה והעברת נשמה. חיבור נשמתי בין התלמיד לרב ובין הרב אל התלמיד.

אם כן, מתבררת לעינינו ההבנה במהותה של 'שיבה'. 'שיבה' היא המקום בו עוברת התורה מהר סיני, 'מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם'¹⁷. העברת התורה אינה נוצרת לא על ידי קירות בית המדרש, ואף לא על ידי הספרים שבו, המרכיב המרכזי היוצר אותה הוא קשר רב ותלמיד. קשר זה אינו רק המשך העברת התורה מהר סיני, אלא קשר של חיים המשתלשל עד הר סיני, עד רבש"ע.

הופכים להיות "צירוף", יש להם חיבור הדדי, יש להם קשר של חיים, יש להם דבקות משותפת בתורת ה'.

"עשה לו כדי שיחיה"

עד כדי כך מגיעים הדברים שמתבאר בדברי הגמרא ב'מכות' דבר נורא ואיום. התורה אומרת שעל יהודי שהרג בשוגג לגלות לעיר מקלט. בעיר המקלט נדרש שיהיו לו כל צרכיו. בפשטות הכוונה שיהיה שם מזון ומשקה ומקום לינה. אולם, כתוב בגמרא¹⁴: "תלמיד שגלה – מגלין רבו עימו". לא רק התלמיד נדרש להימלט לעיר המקלט, אלא גם על רבו לגלות עימו. אם חס ושלום הרב גלה: "הרב שגלה – מגלין ישיבתו עימו", על כל הישיבה לעבור לעיר המקלט. מסביר זאת הרמב"ם¹⁵: "תלמיד שגלה לערי מקלט מגלין רבו עמו, שנאמר¹⁶: 'זחי' – עשה לו כדי שיחיה, וחי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובין". לא מספיק לספק לגולים אוכל שתייה ומקום לינה, אלא יש לדאוג אף להמשך עוסקם בתורה, מאחר וחיים ללא לימוד תורה הם כמוות למבקשי החכמה. ייתכן שעמי ארצות אינם חשים כך, להם מספיק שיש ברשותם מזון ויש להם במה להנעים את זמנם, אך עבור מבקש החכמה חיים בלא תורה הם כ"חיים בלא חיים". מסיים הרמב"ם שכך הדין אף בכיוון השני: "וכן הרב שגלה – מגלים ישיבתו עמו".

יש לדקדק בדברי הרמב"ם. הרי הגולה יכול ללמוד תורה גם באופנים אחרים. הוא אף יכול ללמוד את דברי רבו באמצעות מכתבים וסיכומים שיקבל. מדוע אם כן יש להגלות את רבו עימו?

¹⁴ מכות, דף י, עמוד א

¹⁵ ספר נזיקין, הלכות רוצח ושמירת נפש, פרק ז, הלכה א

¹⁶ דברים, פרק ד, פסוק מב; שם, פרק יט, פסוק ה

¹⁷ יומא, דף כח, עמוד ב

